

GELİŞİMSEL DİL GECİKMESİ TANILI ÇOCUKLARIN OYUN SÜRECİNDE ANNELERİYLE OLAN İLİŞKİLERİ

Gönül ERDOĞAN¹ - Z. Fulya TEMEL²

ÖZET

Bu çalışmada gelişimsel dil gecikmesi tanılı çocuğu olan annelerin çocuklarıyla olan ilişkilerinin ve etkileşimlerinin serbest oyun yoluyla değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Çalışma grubu amaçlı örneklem yoluyla seçilmiştir. Nitel veri toplama yöntemlerinden yapılandırılmış gözlem tekniği kullanılmıştır. Araştırmaya 36-48 aylık, gelişimsel konuşma gecikmesi tanılı, özel eğitime devam eden yirmi çocuk ile anneleri dâhil edilmiştir. Anneler ve çocuklar serbest oyun esnasında videoya kaydedilmiş ve bu kayıtlar izlenerek, Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formu yardımıyla kodlanmıştır. Sonuçlara göre, annelerin yarıya yakınının çocuktan gelen mesajları anladığı, oyuncakları çocuğa tanıttığı, oyunda yaptıklarını ona anlattığı, çocuk konuşurken onun sözünü kesmediği ve çok az bir kısmının oyuncakların isimlerini çocuğa söylediği, oyunda çocuğun ne yaptığını ona anlattığı, çocuğun söylediğini tekrar ettiği, kullandığı kelimeyi genişlettiği, cümleden sonra durarak konuşması için çocuğa fırsat tanıdığı, konuşulana anladığına yönelik jest, mimik kullandığı, oyundaki süreci çocuğa anlatmadığı, oyun süresince ses iniş ve çıkışlarına dikkat etmediği gözlemlenmiştir. Ayrıca annelerin tamamının çocukla net, anlaşılır konuşmasının yanı sıra oyun hakkında işlevsel bir yorum yapmadığı, çocuğun duygularını ifade etmediği; yarıdan fazlasının çocuğun öğrenmesini desteklediği ve çocuğa ismiyle seslendiği gözlemlenmiştir. Sonuç olarak anne-çocuk iletişiminin ve etkileşiminin bir çocuğun dilinin gelişiminde önemli bir değişken olduğu ve anne tarafından kullanılan dil becerilerini destekleyici stratejilerin çocuğun dil gelişimine etkisi olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Gelişimsel dil gecikmesi, Anne-çocuk ilişkisi, Dil gelişimi, Çocukluk dönemi

RELATIONSHIP OF CHILDREN WITH DEVELOPMENTAL LANGUAGE DELAY WITH THEIR MOTHER IN PLAY PROCESS

ABSTRACT

In this study, it was aimed to evaluate the relationships and interactions of mothers with children diagnosed with developmental language delay with their children through free play. The study group was selected through purposive sampling. The structured observation technique, which is one of the qualitative data collection methods, was used. Twenty children with a diagnosis of developmental speech delay between the ages of 36-48 months and attending special education and their mothers were included in the study. Mothers and children were videotaped during free play and these images were coded as "yes" or "no" over the items in the Parent Child Play Observation Form. According to the results obtained from the observation form, almost half of the mothers understood the messages from the child, introduced the toys used in the game to the child, did not interrupt when the child was talking, told the child what they had done in the game, and also very few of the mothers expanded the word used by the child, told the names of the toys to the child, repeated what the child said. It was observed that he stopped after the sentence and gave the child the opportunity to speak, explained what the child was doing in the game, used gestures and facial expressions to indicate that the child understood what he was talking about, did not explain the game, and

¹ Öğr. Gör. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi gonul.erdogan@hbv.edu.tr

² Prof. Dr. Gazi Üniversitesi ftemel@gazi.edu.tr

did not pay attention to the ups and downs of the voice during the game. In addition, it was observed that all of the mothers did not make a functional comment to the child about the game, did not express the child's feelings and spoke clearly and clearly with the child, while more than half of the mothers supported the child's learning in a way that could be observed concretely and called the child by name. As a result, it has been determined that mother-child communication and interaction is an important variable in the development of a child's language and the strategies used by the mother to support language skills are effective on the child's language development.

Keywords: Developmental language delay, Mother-child relationship, Language development, Childhood.

1. GİRİŞ

Erken çocukluk dönemi çocuğun gelişim süreçleri için kritik bir öneme sahiptir. Bu dönem çocuğun sadece fiziksel-motor, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanlarında değil, dil alanındaki gelişimini de şekillendiren bir süreci ifade etmektedir. Dili konuşabilmeyi ve konuşulan dili anlayabilmeyi öğrenmek, erken çocukluk döneminin başarılması gereken önemli görevleri arasında yer almaktadır (Santrock, 2014). Dil gelişimi, çocuğun dili kullanabilmeyi ve iletişim kurabilmeyi öğrenme sürecidir. Bu süreç çocuğun dili anlayabilir duruma gelmesinden, ilk kelimesini kullanmaya ya da ilk cümlesini kurmaya başlamasından çok daha önce başlamaktadır. Bir başka deyişle dil gelişiminin temelleri çocuğun sözlü iletişim kurabilmesinden önceki zamana dayanmakta ve erken çocukluk döneminde hızlı bir seyir izlemektedir (Saletta ve Windsor, 2015).

Çocukların fiziksel-motor, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişim alanları aynı seyrinde ilerlemez. Bu bağlamda dil gelişimi de çocuğa özgü bir süreci ifade etmektedir. Konuşulan dilin beklenilenden çok daha geç edinilmesine “dil gecikmesi” adı verilmektedir (Shafer ve Garrido-Nag, 2007). “Gelişimsel dil gecikmesi” kavramı ise erken çocukluk döneminde çocuğun dili kavramasında ya da dili kullanmasında akranlarına göre daha geriden gelen bir seyir izlemesini, sözcük dağarcığının azlığını, sözcük bilgisinin yetersizliğini ve söylem bozukluklarıyla seyreden güçlükleri nitelendirmektedir (DSM 5, 2013).

Bununla birlikte, gelişimsel dil gecikmesi, çocuğun diğer gelişim alanlarında bir gecikme/güçlük olmasını beraberinde getirmez. Bir başka deyişle, gelişimsel dil gecikmesi olan çocuklarda dil alanı dışındaki alanlarda normal bir gelişim seyri izlenmektedir (McLaughlin, 2011; Norbury ve Paul, 2015).

Gelişimsel dil gecikmesi, çocukluk çağında oldukça yaygın olarak görülen iletişim bozuklukları arasında yer almaktadır (McLeod, McAllister, McCormack ve Harrison, 2014; Saletta ve Windsor, 2015). Gelişimsel dil gecikmesinin 2-7 yaş aralığında görülme sıklığı yaklaşık olarak %2,2 ile %7 arasındadır (Beitchman ve Brownlie, 2014; Norbury, Gooch, Wray, Baird, Charman, Simonoff, Vamvakas ve Pickles, 2016; Siu 2015; Tomblin, Records, Buckwalter, Zhang, Smith ve O'Brien, 1997).

Gelişimsel dil gecikmesini tetikleyebilen birtakım risk faktörleri mevcuttur. Söz konusu risk faktörleri ailesel/çevresel ve çocuğa özgü risk faktörleri olarak tasnif edilebilir. Gelişimsel dil gecikmesinin olası ailesel/çevresel risk faktörleri; çevresel koşullar, sosyoekonomik kaynakların yetersizliği, çocuğun içinde bulunduğu ailenin işlevleri, ailede konuşma ve dil bozuklukları öyküsünün olması, ebeveyn eğitim

düzeyinin düşüklüğü, ebeveynlerin ruh sağlıklarının durumu, ebeveynlerin çocuk ile etkileşimi ve özellikle anne ile çocuğun kurduğu ilişkinin niteliği yer almaktadır (Bettio, Bazon ve Schmidt, 2019; Law, Boyle, Harris, Harkness ve Nye, 2000; Letts, Edwards, Sinka, Schaefer ve Gibbons, 2013; Norbury ve Paul 2015). Bununla birlikte, gelişimsel dil gecikmesi; bir dizi nörogelişimsel durum (Mastergeorge, 2013), erken doğum ve erkek cinsiyetine sahip olmak (Bettio vd., 2019) gibi çocuğa özgü faktörlerin etkisiyle ortaya çıkabilir. Görüldüğü gibi gelişimsel dil gecikmesi, çocuğun doğumundan önce mevcut olan koşullardan, çocuğun doğumundan sonra maruz kaldığı koşullara uzanan pek çok risk faktörü ile bağlantılı olup; ebeveyn ile kurulan etkileşimin karakteri ile doğrudan ilişkilidir.

Çocuklar doğdukları andan itibaren kendilerine bakım veren kişilerin ve onların çevrelerinin kullandıkları dile maruz kalarak büyürler. Bakım veren kişiler ve ebeveynler çocukların iletişim kurdukları ilk ortaklarıdır. Erken çocukluk dönemindeki dil gelişimi, çocuğun ebeveynleri ya da ona birincil düzeyde bakım veren kişiler ile olan etkileşiminden doğrudan etkilenmektedir. Bu dönemde çocuğa birincil düzeyde bakım veren kişi ya da ebeveyn/anne tarafından sağlanan dil girdisi, çocuğun dil edinimi için en önemli sosyal araç olarak kabul görmektedir (Bloom 1998; Hoff ve Naigles, 2002). Zira erken çocukluk döneminde çocuğun iletişimi başlatılabilmesi ve sürdürülebilmesi için ebeveyn/anne ya da bakım veren kişi tarafından sağlanan girdilere, bulunduğu ortamda yeterince kelime duymaya, ebeveyn tarafından duyarlı olunmaya ve uygun ve zengin uyaranlara ihtiyacı vardır (Hirsh-Pasek, Adamson, Bakeman, Owen, Golinkoff, Pace, Yust ve Suma, 2015; Hoff, 2006). Bu bağlamda, özellikle çocuğa sağlanacak olan dil girdisinin miktarı, yeterliliği, ebeveynlerin/annelerin çocuklarından gelen mesajlara karşı hassasiyet göstermesi ve bu mesajlara yetişkin olarak verecekleri tepkilerin niteliği önem kazanmaktadır (Hirsh-Pasek vd., 2015; Hurtado, Marchman ve Fernald, 2008). Bir başka deyişle bu dönemde çocuğa birincil düzeyde bakım veren kişi ya da ebeveyn/anne, dil gelişimine destek olma rolü ile ön plana çıkmaktadır. Bu durum, yapılan birçok araştırmanın merkezinde yer almıştır (Bannard, Klinger ve Tomasello, 2013; Baumer, Ferholt ve Lecusay, 2005; Lillard, Lerner, Hopkins, Dore, Smith ve Palmquist, 2013; Sénéchal 1997; Whitebread 2012; Wood 2010).

Daha önce de belirtildiği gibi çocuklar, onlara bakım veren kişiler tarafından oluşturulan doğal ortamında dile maruz kalırlar. Yapılan bazı araştırmalar (Hart ve Risley, 1995; Huttenlocher, Haight, Bryk, Seltzer ve Lyons, 1991) çocukların sahip oldukları kelime dağarcığının gelişme hızının, çocukların duymuş oldukları konuşma miktarı ile doğrudan ilişkili olduğu sonucuna ulaşmıştır. Bu itibarla, çocuk ile iletişim sürecinde ebeveyn/anne ya da bakım veren tarafından uygun çevre koşullarının sağlanması, ebeveyn/anne tarafından çocuğa uygun dil girdisinin sağlanması ve ebeveynin/annenin bunu sıklıkla yapması çocuğun kelime öğrenmesine katkı sunmaktadır. Ebeveynin/annenin sağlayacağı bu imkânlar çocuğun kelime dağarcığının artmasına ve yeni iletişim fırsatlarının ortaya çıkmasına yardımcı olacaktır.

Erken çocukluk dönemindeki dil gelişiminde bireysel olarak pek çok faktörün rol oynadığı bilinmektedir. Ebeveyn ve çocuk etkileşiminin niteliği, dil gelişiminin şekillenmesindeki en temel unsur olarak göze çarpmaktadır. Buradan hareketle, bu çalışmada gelişimsel olarak dil gecikmesi tanılı çocuğu olan ebeveynlerin/annelerin çocukları ile olan etkileşimlerinin ve ilişkilerinin serbest oyun yoluyla değerlendirilmesi hem ilgili alanyazına hem de uygulayıcılara katkı sağlayabilir. Bu bağlamda, bu çalışmanın temel amacı gelişimsel olarak dil gecikmesi tanılı çocuğu olan annelerin çocukları ile olan etkileşimlerinin ve ilişkilerinin serbest oyun yoluyla değerlendirilmesidir. Bu amaç doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorusuna yanıt aranmıştır.

1. Katılımcıların Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formu maddelerine göre dağılımları nasıldır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırma var olan durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Nitel veri toplama yöntemlerinden yapılandırılmış gözlem tekniği kullanılmıştır. Gözlem herhangi bir ortamda meydana gelen davranışların araştırmacı tarafından ayrıntılı olarak incelenmesine ve tanımlanabilmesine olanak sağlamaktadır. Gözleme dayalı yapılan değerlendirmeler davranışın tipik olarak ortaya çıktığı ortamları yakalamada oldukça önemlidir (Gardner, 2000). Gözlemin en önemli özelliği araştırmacıya, doğal olarak meydana gelen sosyal durumlardan “canlı” veri toplama fırsatı sunmasıdır (Cohen, Manion ve Morrison, 2007; Yıldırım ve Şimşek 2008). Gözlem, erken çocukluk döneminde sınırlı iletişimi olan çocukların değerlendirilmesinde verilecek ölçeklerden daha işlevseldir. Araştırmada veriler tek seferde elde edilmiştir ve kesitsel araştırma deseni kullanılmıştır. Araştırmanın veri toplama işlemleri Gazi Üniversitesi Etik Komisyonu 22.02.2022 tarihli ve 04 nolu oturumunda alınan onayla başlatılmıştır. Katılımcıların tamamından aydınlatılmış onam formu alınmıştır.

2.2. Örneklem

Araştırmanın çalışma grubu amaçlı örneklem yöntemiyle belirlenmiştir. Çalışma grubu, Ankara’da bulunan üniversite ve eğitim ve araştırma hastanelerinden gelişimsel konuşma gecikmesi tanısı almış 36- 48 aylık yirmi çocuk ve bu çocukların annelerinden oluşmaktadır. Çalışmada yer alan çocukların ve annelerinin demografik özelliklerine ait bulgularda frekans dağılımı tablosu kullanılmıştır. Katılımcıların kişisel özelliklerini tanımlamak amacıyla sayı ve yüzde değerleri Tablo 1’de verilmektedir.

Tablo 1. Çocukların ve ebeveynlerin demografik özelliklerine ilişkin betimsel istatistikler

Değişkenler		n	%
Çocuğun cinsiyeti	Kız	4	20
	Erkek	16	80

Gelişimsel Dil Gecikmesi Tanılı Çocukların Oyun Sürecinde Anneleriyle Olan İlişkileri

Çocuğun yaşı (Ay olarak)	36-47 ay	20	100
Çocuğun kardeş sayısı	Kardeşi yok	8	40
	1 kardeş	9	45
	2 kardeş	3	15
Çocuğun doğum sırası (Kaçınıcı çocuk olduğu)	1. sıra	13	65
	2. sıra	5	25
	3. sıra	2	10
Annenin yaşı	24-31 yaş	9	45
	32-47 yaş	11	55
Annenin eğitim düzeyi	Ön lisans altı	9	45
	Ön lisans ve üstü	11	55

Tablo 1'e göre çalışmaya katılan çocukların cinsiyetleri incelendiğinde, çocukların % 80'inin erkek, %20'sinin ise kız olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların yaşları ay olarak incelendiği zaman, çocukların %100'ünün 36-47 ay aralığında yer aldığı görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların sahip oldukları kardeş sayısı incelendiğinde, çocukların %40'ının kardeşinin olmadığı, %45'inin bir kardeşinin olduğu ve %15'inin de iki kardeşinin olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan çocukların doğum sıralarına bakıldığı zaman ise çocukların %65'inin ilk çocuk olduğu, %25'inin ikinci çocuk olduğu ve %10'unun üçüncü çocuk olduğu görülmektedir. Çalışmaya katılan ebeveynler (anneler) incelendiğinde annelerin %45'inin 24-31 yaş, %55'inin ise 32-47 yaş aralığında yer aldığı ve annelerin %45'inin eğitim düzeyinin ön lisans altı, %55'inin eğitim düzeyinin ise ön lisans ve üstü seviyede olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Araştırmaya katılan çocukların ve ebeveynlerinin demografik özelliklerine ilişkin veriler toplanmıştır.

Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formu

Form ebeveyn ile çocuğun serbest oyun sürecinde, ebeveynin çocuğu ile olan etkileşimini ve iletişimini gözlemlemek amacıyla araştırmacılar tarafından geliştirilmiştir.

Formun geliştirilmesi aşamasında ilk olarak geniş bir alanyazın çalışması yapılarak ebeveyn ile çocuğun etkileşimsel olan davranışları belirlenmiş; söz konusu davranışların gözlemlenebilir olanlarından taslak bir form oluşturulmuştur. Oluşturulan bu form, ebeveyn ve çocuğun oyunun başlangıcından bitimine kadar geçen süredeki etkileşiminin ve iletişiminin gözlenmesine yöneliktir. Taslak gözlem formunun kapsam geçerliliği ile ilgili olarak uzman görüşüne başvurulmuştur. Araştırmacılar tarafından oluşturulan taslak, alanda deneyimli ve bu konu bağlamında çalışmalar yürüten beş farklı alan uzmanına

gönderilmiştir. Uzmanlardan, Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formu'nda yer alan maddeleri ebeveyn ve çocuk arasındaki etkileşim ve iletişim davranışlarının değerlendirilmesi bakımından ve anlaşılabilirlik, kapsayıcılık, uygunluk ve ifade bütünlüğü açılarından değerlendirmeleri istenmiştir. Uzmanlar formda yer alan maddeleri sırasıyla “uygun”, “uygun değil”, “düzeltmeli” olarak değerlendirmişler ve önerilerini yazmışlardır. Daha sonra formda yer alan, etkileşimin ve iletişimin gözlenmesine yönelik maddelere uzmanlardan gelen yanıtlar değerlendirilmiştir. Uzman görüşünden gelen geri bildirimler doğrultusunda taslak formun Krippendorff Alfa (α) değeri belirlenerek, uzmanlar arası tutarlılık ve ölçme aracının güvenilirliği saptanmıştır. Elde edilen veriler sonucunda ($r=0,86$) bulunmuştur. Bu bilgi, puanlayıcılar arası güvenilirlik değerinin yüksek olduğu anlamına gelmektedir.

Uzmanlardan gelen geri bildirimler esas alınarak son biçimi verilen Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formunun güvenilirlik çalışmasında yaşları 36-48 ay arasında değişen ve gelişimsel dil gecikmesi tanısı olan altı çocuk ve onların ebeveynleri ile serbest oyunları videoya kaydedilerek gözlemlenmiş ve puanlanmıştır. Puanlayıcılar arası güvenilirliği hesaplamak için, tüm ölçekler için kullanılabilen bir uyum katsayısı olan Krippendorff Alfa istatistik tekniği kullanılmıştır. Bu katsayının en önemli avantajı tamamlanmamış veri ya da eksik veri bulundurulabilir olmasıdır. Bu istatistik tekniği, ilk olarak içerik analizi çalışmalarında kullanılmak üzere geliştirilmiş ve kodlayıcılar arasındaki uyum düzeyini belirlemek üzere kullanılmıştır (Krippendorff, 2011). Krippendorff Alfa istatistik tekniğinde gözlenen ve öngörülen uyumsuzluğun belirlenmesine dayalı hesaplamalar yapılmaktadır (Krippendorff, 2004). Krippendorff alfa tekniği her ölçek düzeyine uygulanabilmesi sebebiyle bu çalışmada tercih edilmiştir. Krippendorff Alfa tekniği, için SPSS 22.0 programında “SPSS syntax (kalpha.sps)” kullanılmıştır. Analiz sonucu dikkate alındığında, bu çalışmada puanlayıcılar arası uyumun 0,86 olduğu görülmektedir (Krippendorff's $\alpha = 0,82$). Krippendorff Alfa, “0 ile +1” arasında değerler alır. Analizler sonucu Alfa değerinin “1” olması, değerlendiriciler arasındaki uyumun mükemmelliğini, “0” olması ise uyumsuzluğu ifade etmektedir. Bu durumda şansa bağlı (tesadüfi uyum) olarak gözlemciler uyumlu oldukları zaman $\alpha=0$ olur. Alt birimler yorumlandığında; Alfa değerinin 0,67 ve daha az olması zayıf düzeyde uyumu; alfa değerinin 0,67- 0,80 arasında olması orta düzeyde uyumu ve alfa değerinin 0,80 ve daha yüksek olması da yüksek düzeyde uyumu ifade etmektedir (Krippendorff ,1995). Bu bilgiler doğrultusunda, bu çalışmada puanlayıcılar arası güvenilirlik değeri dikkate alınarak, puanlayıcılar arasında yüksek düzeyde bir uyum olduğu ifade edilebilir.

Form, on beş adet gözlem maddesinden oluşmakta olup, ebeveyn ve çocuğun serbest oyun sürecindeki etkileşimini ve ilişkisini tanımlamayı amaçlamaktadır. Bu amaç doğrultusunda form, annelerin serbest oyun esnasında çocuğu ile olan oyun anlarına odaklanmaktadır.

2.4. Anne Çocuk Oyununun Kaydedilmesi ve Uygulama

Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlemi iki aşamalı olarak gerçekleştirilmiştir. İlk aşamada ebeveyn ve çocuk Ankara'da bulunan Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bir özel özel eğitim merkezinde yer alan bebek gözlem

odasında görüşmeye davet edilmiştir. Bu gözlem odasının ve oyuncak setlerinin hazırlanmasında COVID-19 pandemi koşulları göz önünde bulundurulmuş; bu odada çocuğun gelişim düzeyine uygun ve onun ilgisini çekebilecek oyuncaklardan oluşan standart bir oyuncak setine yer verilmiştir. Hazırlanan oyuncak setinin içinde hayvan figürleri, kız/erkek bebek, araba, doktor seti, mutfak gereçleri, meyve, sebze vs. bulunmaktadır. Oyun için düzenlenen oda normal ısıda, güneş alabilen, zeminin halı ile kaplı bir alandır ve oturmak için minderler ve küçük bir masa bulunmaktadır. Anne ve çocuğa oyun alanına almadan önce “Burada bulunan oyuncakları kullanarak normalde evinizde nasıl oynuyorsanız öyle oynayın” yönergesi verilmiştir. Anne ve çocuk bu oyun odasında on dakika süre ile serbest oyun oynamışlar ve bu oyun araştırmacılar tarafından videoya kaydedilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi ve Kaydedilen Oyun Görüntülerinin Çözümlemesi

Çalışmanın ikinci aşamasında kaydedilen, anne ve çocuğun oyun görüntüleri hem araştırmacı hem de bu konuda çalışmalar yürüten bir alan uzmanı tarafından farklı zamanlarda izlenip Ebeveyn Çocuk Oyun Gözlem Formu maddeleri esas alınarak analiz edilmiş ve kodlama yapılmıştır. Kodlayıcılar arası tutarlılık .97 olarak bulunmuştur.

Video kayıtları araştırmacı ve alan uzmanı tarafından izlenirken gözlem formunda yer alan maddelerin her biri “evet” ya da “hayır” biçiminde kodlanmıştır. Örneğin, “çocuğun söylediği kelimeyi genişletme” maddesi, annenin çocuğun söylediği ya da söylemeye çalıştığı bir kelimeyi genişletmesini içermektedir. Genişletme çocuğun söylediği kelimeye daha fazla bilgi ekleme, çocuğun niyetini netleştirmeye yardımcı olma hâli olarak alınmıştır. Örneğin, çocuk “araba” dediğinde annenin “kırmızı araba” ya da “araba gidiyor” gibi genişletmesi “evet” olarak kodlanmıştır. Genişletme on dakikalık oyunda bir defa yapıldı ise “evet” olarak kodlanmıştır. Ayrıca, katılımcıların demografik özelliklerinin analizinde frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır. Araştırmanın bütün değişkenleri için betimsel istatistikler hesaplanmıştır.

3. BULGULAR VE YORUMLAR

Ebeveyn Çocuk Gözlem Formu’nda yer alan tüm maddelere göre katılımcıların betimsel istatistikleri aşağıda sunulmuştur.

Tablo 2. Ebeveyn Çocuk Gözlem Formu’nda yer alan gözlem maddelerine göre katılımcıların dağılımı

Gözlem maddeleri	Hayır		Evet	
	N	%	N	%
M1	12	60	8	40
M2	17	85	3	15
M3	13	65	7	35
M4	4	20	16	80
M5	17	85	3	15
M6	11	55	9	45
M7	16	80	4	20
M8	15	75	5	25

M9	17	85	3	15
M10	13	65	7	35
M11	12	60	8	40
M12	9	45	11	55
M13	20	100	0	0
M14	0	0	20	100
M15	18	90	2	10

Katılımcıların 1. madde esas alınarak yapılan gözleme ait tabloda yer alan dağılımları incelendiğinde araştırmaya katılan ebeveynlerin 12'sinde (%60) çocuktan gelen mesajları anlamayıp ona uygun cevap vermedikleri gözlemlenirken, 8'inde (%40) çocuktan gelen mesajları anlayıp ona uygun cevap verdikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, Anne (A) 5: “Yemek mi pişiriyorsun? Çorba yapalım seninle. Hmm, çok güzel olmuş.” şeklinde belirtmiştir. İkinci gözlem maddesi ele alındığında ise katılımcıların 17'sinin (%85) çocuğun kullandığı kelimeyi genişletmedikleri gözlemlenirken, 3'ünün (15) ise çocuğun kullandığı kelimeyi genişlettikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, Çocuk (Ç) 1: “Çiu.” Anne 1: “Onun adı Çiu muymuş?”. Ç 8: “Kek.” A 8: “Bebeğine kek mi yediriyorsun? Hmm, güzelmış.” şeklinde belirtmiştir. Üçüncü gözlem maddesi ele alındığında katılımcıların 13'ünün (%65) oyunda kullanılan materyalleri/oyuncakları çocuğa tanıtmadıkları gözlemlenirken, 7'sinin (%35) ise oyunda kullanılan materyalleri/oyuncakları çocuğa tanıttıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, A 12: “Bak bu da stetoskop, doktor amca bununla kalbini dinliyor.” şeklinde belirtmiştir. Dördüncü gözlem maddesine göre katılımcıların 4'ünün (%20) nesnelerin/oyuncakların isimlerini çocuğa söyledikleri gözlemlenirken, 16'sının (%80) ise nesnelerin/oyuncakların isimlerini çocuğa söylemedikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, A 2: “Bak bu da derece, ateşimizi ölçüyor.” şeklinde belirtmiştir. Beşinci gözlem maddesi ele alındığında katılımcıların 17'sinin (%85) çocuğun söylediklerini tekrar etmedikleri/yansıtmadıkları gözlemlenirken, 3 katılımcının (%15) çocuğun söylediklerini tekrar ettikleri/yansıttıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, A 3: “Sen onunla nereye gidiyorsun?”. Ç 3: “Bebe”. A 3: “Berbere mi? Tamam.” şeklinde belirtmiştir. Altıncı gözlem maddesine göre ise katılımcıların 11'inin (%55) çocuk konuşurken sözünü kestikleri gözlemlenirken, 9'unun (%45) ise çocuk konuşurken sözünü kesmedikleri gözlemlenmiştir. Yedinci gözlem maddesi ele alındığında katılımcıların 16'sının (%80) çocuğun konuştuğunu anladıklarına yönelik jest ve mimik kullanmadıkları gözlemlenirken, 4'ünün (%20) çocuğun konuştuğunu anladıklarına yönelik jest ve mimik kullandıkları gözlemlenmiştir. Sekizinci gözlem maddesine göre ise katılımcıların 15'inin (%75) cümlelerden sonra durarak çocuğa konuşması için fırsat tanımadıkları gözlemlenirken, 5'inin ise (%25) cümlelerden sonra durarak çocuğa konuşması için fırsat tanıdıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, A 11: “Bu nedir?” sorusunu çocuğuna yöneltilip cevap vermesi için bir süre beklemiştir. Çocuktan cevap gelmeyince anne, “Bu bir bebek.” diyerek tamamlamıştır. Dokuzuncu gözlem maddesi ele alındığında katılımcıların 17'sinin (%85) oyunda çocuğun ne yaptığını anlatmadıkları/paralel konuşma yapmadıkları gözlemlenirken, 3'ünün (%15) oyunda çocuğun ne yaptığını anlattıkları/paralel konuşma yaptıkları gözlemlenmiştir.

Örneğin, çocuğu araba ile oynayan A 15: “Mavi araba an ann gidiyor.” şeklinde belirtmiştir. Onuncu gözlem maddesine göre ise katılımcıların 13’ünün (%65) oyunda kendi yaptıklarını çocuğa anlatmadıkları gözlemlenirken, 7’sinin (%35) oyunda kendi yaptıklarını çocuğa anlattıkları gözlemlenmiştir. Örneğin, çocuğu doktor seti ile oynayıp oyuncak bebeği muayene eden A 1, o sırada “Doktor amca şimdi sırtını mı dinliyor? Öksürüyor, galiba hasta olmuş.” şeklinde belirtmiştir. On birinci gözlem maddesine göre katılımcıların 12’sinin (%60) çocuğun öğrenmesini destekledikleri gözlemlenirken, 8’inin (%40) çocuğun öğrenmesini desteklemedikleri gözlemlenmiştir. On ikinci gözlem maddesine göre ise katılımcıların 9’unun (%45) çocuğa ismi ile seslenmedikleri gözlemlenirken, 11’inin (%55) çocuğa ismi ile seslendikleri gözlemlenmiştir. Örneğin, A 20: “(Çocuğun adını söylüyor) Neren ağrıyor? Göster bana.” şeklinde belirtmiştir. On üçüncü gözlem maddesini ele alındığında katılımcıların 20’sinin (%100) çocuğun duygularını ifade etmedikleri gözlemlenmiştir. On dördüncü gözlem maddesine göre ise katılımcıların 20’sinin (%100) çocukla net ve anlaşılır konuşma yaptıkları gözlemlenmiştir. On beşinci gözlem maddesi ele alındığında katılımcıların 18’inin (%90) oyun süresince ses iniş ve çıkışlarına dikkat etmedikleri/seslerini tonlamadıkları/melodik bir tonda konuşmadıkları gözlemlenirken, 2’sinin (%10) oyun süresince ses iniş ve çıkışlarına dikkat ettikleri/seslerini tonladıkları/melodik bir tonda konuştukları gözlemlenmiştir. Örneğin A 13 hasta rolünde sesini kısık kullanmış ve “Sesim çıkmıyor, neyim varmış benim?” şeklinde belirtmiştir.

Bu bulgulardan yola çıkarak, katılımcı annelerin yarıdan daha azının çocuk konuşurken sözünü kesmediği, cümlelerden sonra durarak çocuğa konuşması için fırsat tanıdığı, oyunda kendi yaptıklarını çocuğa anlattığı gözlemlenirken; yarıdan daha fazla sayıda annenin ise çocuktan gelen mesaj ve ipuçlarını anlamadığı, ona uygun cevap vermediği, oyunda kullanılan materyalleri/oyuncakları çocuğa tanıtmadığı, çocuğun öğrenmesini desteklediği, çocuğa ismi ile seslendiği gözlemlenmiştir. Diğer yandan çalışmaya katılan annelerin tamamına yakının çocuğun kullandığı kelimeyi genişletmediği, nesnelere/oyuncakların isimlerini çocuğa söylemediği, çocuğun söylediklerini tekrar etmediği/yansıtmadığı, çocuğun konuştuğunu anladığına yönelik jest ve mimik kullanmadığı, oyunda çocuğun ne yaptığını anlatmadığı/paralel konuşma yapmadığı, oyun süresince ses iniş ve çıkışlarına dikkat etmediği/sesini tonlamadığı//melodik bir tonda konuşmadığı gözlemlenirken annelerin tamamının çocuğuyla net ve anlaşılır bir biçimde konuştukları ama çocuğunun duygularını ifade etmediği gözlemlenmiştir.

4. SONUÇ ve TARTIŞMA

Bu çalışmada, 36-48 aylık, gelişimsel olarak dil gecikmesi tanısı almış çocuğu olan 20 annenin çocukları ile olan etkileşimi ve ilişkileri serbest oyun yoluyla değerlendirilmiş ve çalışmadan elde edilen bulgular doğrultusunda aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır.

Bu çalışmanın en önemli bulgularından biri annenin çocuğuna yönelik ondan gelen mesaj ve ipuçlarını anlama, uygun cevap verme ve çocuğun öğrenmesini somut olarak destekleme boyutu ile ilgilidir. Çalışmaya katılan annelerin yarıya yakının çocuktan gelen ipuçlarını anlayıp ona uygun cevap verdikleri ve

çocuğun öğrenmesi için onu somut olarak destekledikleri, yarıdan fazlasının ise çocuktan gelen ipuçlarını anlamadıkları, ona uygun cevap vermedikleri ve aynı zamanda, çocuğun öğrenmesi için çocuğu somut olarak desteklemedikleri görülmektedir. Alanyazında Rescorla ve Fechnay (1996), geç konuşan çocuklar ve ebeveynleri ile yaptıkları bir çalışmada, çocuğun ilgilendiği konu ile daha çok ilgilenen ve çocuğun mesajlarını ve çocuktan gelen ipuçlarını daha iyi takip edebilen ebeveynlerin çocukları ile aralarındaki etkileşimin daha iyi olduğuna ve onlarla paylaşım yaptıkları konuların daha fazla olduğuna işaret etmektedirler. Welch Fees ve Murray (2003), ebeveyn ve çocuk arasındaki oyun etkileşimini araştırdıkları bir çalışmanın sonucunda, oyun içerisinde, çocuktan gelen mesaj ve ipuçlarını daha iyi okuyabilen ebeveynlerin çocukları ile etkileşimlerinin daha iyi olduğu ve daha aktif bir ilişki içinde olduklarını ifade etmektedirler. Bu çalışmanın bu bulguları alanyazını destekler niteliktedir. Erken çocukluk döneminde dil gelişiminde en önemli ögelerin başında ebeveyn ve çocuğun etkileşimi konusu gelmektedir. Etkileşim sadece ebeveynin tek taraflı olarak iletişimsel davranışlarından ibaret değildir. Ebeveyn ve çocuk karşılıklı olarak birbirlerinden gelen ipuçlarına, iletişim kurma amaçlı işaretlerine ve çabalarına duyarsız kalamazlar (Guralnick, Neville, Hammond ve Connor, 2008). Çocuğun iletişim kurma çabalarına ebeveynin karşılık vermesi çocuğun dil gelişiminde önemli bir katkı sağlamaktadır (Zimmerman, Gilkerson, Richards, Christakis, Xu, Gray ve Yapanel, 2009). Bu katkının çocuğa sağlanabilmesinde ebeveyn tarafından uygun ortamın hazırlanması gereklidir (Alston ve James-Roberts, 2005). Aynı zamanda, ebeveyn oyun sürecinde kendi istediği bir konu ile ilgilenme yerine çocuğun ilgilendiği konuyu önceleyerek ve onun ilgisini takip ettiği zaman ondan gelecek olan mesaj ve ipuçlarını daha iyi anlayabilecek ve iletişimi daha uzun sürdürebilecektir (Dunham, P., Dunham ve Curwin, 1993). Buradan hareketle ebeveynin çocuğun ilişki ve iletişim kurma amaçlı her türlü ipuçlarına ve çocuktan gelecek olan mesajlara karşı daha aktif bir biçimde ilgili ve duyarlı olması gerekmektedir. Bu doğrultuda ebeveynlerin çocuklarını onlardan gelen ipuçlarını ayırt edebilecek düzeyde tanımıyor olabilecekleri, aynı zamanda etkileşimin karşılıklı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, ebeveynlerin çocuktan istenildiği kadar yanıt almadıklarında iletişim kurma çabalarından vazgeçebilecekleri düşünülmektedir.

Çalışmadan elde edilen bir başka bulgu da annelerin oyuncak, materyal ya da nesnelere tanıtımları ile ilişkilidir. Çalışmaya katılan annelerin büyük bir çoğunluğunun oyunda kullanılan oyuncakların, materyallerin ya da nesnelere sadece isimlerini söylediği; annelerin çok azınlıkta bir bölümünün ise oyuncakları, materyalleri ya da nesnelere tanıttığı; çok az bir kısmının da oyunda kullanılan materyallerin veya nesnelere hem isimlerini söyleyip hem de tanıttıkları. Çocuğa birincil düzeyde bakım veren kişilerden özellikle annelerin, çocuklarına karşı doğrudan yaptığı konuşmanın içeriği, çocukla konuşma sürecinde yeni kelimeler öğretmeye çalışması, çocuğun kelime dağarcığını desteklemesinin yanı sıra dil gelişimine de katkı sağlamaktadır (Zimmerman vd., 2009). Araştırmalar dil gelişiminde gecikme olan çocukların ebeveynlerinin, normal dil gelişimi gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha az sayıda kelime

kullandıklarına işaret etmektedir (Conti-Ramsden, Hutcheson ve Grove, 1995). Çalışmanın bu bulguları alanyazını destekler niteliktedir. Çocuklar nesnelere ya da oyuncaklarla oynarken ebeveynlerin, o nesne ya da oyuncakçı tanıtmak amacıyla nesne ya da oyuncakın özelliklerinin ifade etmesi, çocuğun dili öğrenirken geçirdiği süreçte etkili bir adım olacaktır (Tamis-LeMonda, Kuchirko, Escobar ve Bornstein, 2019). Buradan hareketle, çalışmaya katılan annelerin oyuncak, materyal ya da nesnelere isimlerini söyleyip ama ne işe yaradığı, oyuncaklarla nasıl oynayabilecekleri konusunda yeterli bilgi vermedikleri ya da birtakım özelliklerini çocuğa tanıtmadıkları düşünülebilir. Bu durumun nedeninin gelişimsel olarak dil gecikmesi olan çocukların annelerinin, çocuğuyla konuşurken daha kısa kelimelerle konuşmayı tercih ediyor olabilecekleri ya da oyuncakın, nesnenin sadece ismini söylemenin tanıtım için yeterli olduğunu varsayıyor olabilecekleri düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bir diğer bulgusu da oyunla ilgili olarak oyunu anlatma ve oyun hakkında işlevsel bir yorum yapma boyutu ile ilgilidir. Çalışmaya katılan annelerin tamamının çocuklarına oyun hakkında işlevsel bir yorum yapmadıkları tamamına yakınının ise oyunu anlatmadıkları gözlemlenmiştir. Diğer yandan çalışmaya katılan annelerin yarıdan daha azının oyunda kendi yaptıklarını çocuğa anlattığı yarıdan fazlasının oyunda kendi yaptıklarını çocuğuna anlatmadığı, diğer yandan çalışmaya katılan annelerin çok az bir bölümünün oyunda çocuğun neler yaptığını anlattığı, tamamına yakınının ise oyunda çocuğun neler yaptığını anlatmadığı gözlemlenmiştir. Örneğin, “K11: Şimdi doktorculuk mu oynuyoruz? Ben çok hasta oldum sana geldim.” vs. Ebeveyn, kendisinin ya da çocuğunun yaptığı eylemleri konuşup anlatarak çocuğun dili deneyimlemesinde ve öğrenmesinde birincil kaynaktır (Tamis-LeMonda ve Bornstein, 1991). Çocuğun yaptığı eyleme yönelik çocukla yapılacak olan konuşmanın, çocuğun sözcük, nesne ve eylem arasındaki bağlantıyı oluşturmasında önemli bir görevi bulunmaktadır. Oyunda geçen eylemleri anlatma, yorum yapma gibi ebeveyn tarafından yapılacak olan konuşmanın içeriğinin zengin olması, çocuğun dil gelişimine doğrudan katkı sağlamaktadır (Brand, Baldwin ve Ashburn, 2002). Oyunu yapılandıran ebeveyn, bu süreçte oyunun nasıl oynandığına yönelik olarak çocuğa hem kendi yaptıklarını hem de çocuğun oyun ortamında yaptıklarını anlatarak, çocuğun kelime dağarcığının artmasına yardımcı olmaktadır. Çocuğun oyun sürecinde oyuncak ya da nesnelere dikkatinin çekilmesi bu oyuncak ya da nesne hakkında yorum yapılması konuşma girdisi olması açısından son derece önemlidir (Tamis-LeMonda vd., 2019). Alanyazına bakıldığında zaman; O'Brien ve Nagle, (1987) yaptıkları bir çalışmada çalışmaya katılan ebeveynlerin oyun ortamı içinde nesne ya da oyuncak isimlerini anlatırken daha uzun cümle kurduklarını gözlemlemiştir. Diğer yandan Thorpe Rutter ve Greenwood (2003), 36 aylık ikiz çocuklarla yaptıkları bir çalışma sonucunda, çocuğu konuşmaya teşvik eden ve ayrıntılı olarak yorum yapan ebeveynlerin çocukları ile iletişim ve etkileşimlerinin kalitesine bağlı olarak dil gelişimlerinin daha iyi olduğunu bulmuşlardır. Çocukların oyun oynarken ne yaptıklarını tanımlayarak ya da oyundaki eylemler hakkında yorumlar yaparak dil gelişimine destek olunabilir (Tamis-LeMonda ve Bornstein, 2002). Buradan hareketle ebeveynin oyunu anlatması ve

oyunun süreci ile ilgili olarak çocuğun ya da kendisinin yaptıklarını sözelleştirerek ayrıntılı yorum yapmasının çocuğun dil gelişimine önemli katkısının olduğu düşünülmektedir.

Bu çalışmaya katılan annelerin çok az bir bölümünün çocuğun kullandığı kelimeyi tekrar ettiği, yansıttığı ve ayrıca cümle sonunda durarak çocuğun konuşması için fırsat verdiği diğer yandan, tamamına yakınının, çocuğun kullanmış olduğu kelimeyi tekrar etmediği, yansıtmadığı ve genişletmediği ve ayrıca cümle sonunda durarak çocuğuna konuşabilmesi için fırsat vermediği gözlemlenirken, yarıdan daha fazla annelerin ise çocuklarının konuşurken sözünü kestiği gözlemlenmiştir. Ebeveyn ve çocuk arasında konuşmaya ayrılan zamanın miktarı, yeni ve farklı sözcük kullanımı yoluyla sağlanan dil girdi zenginliği ve dil becerilerini kullanım stratejileri çocuğun dili öğrenme ve dil becerilerini ilerletmesinde oldukça önemlidir (Roberts ve Kaiser, 2011). Çocuk ile etkileşim ve iletişimde karşılıklı olarak birbirini bekleme, konuşması devam ederken sözünü kesmeme, konuşma sırasında durarak çocuğa gerekli zamanı tanıma, çocuğun söylediği kelimeyi tekrar etme, genişletme ya da biçimlendirme gibi doğal dil destek stratejileri dilin gelişmesinde kritik bir faktör olarak ortaya çıkmaktadır (Baldwin ve Fleming 2006; Roberts ve Kaiser 2011; Tamis-LeMonda, Baumwell ve Kuchirko, 2014). Alanyazın incelendiği zaman, oyun sürecinde çocuğun kullandığı kelimeyi genişleterek çocuğa sağlanan uygun dil girdisinin, çocuğun dil gelişimini olumlu yönde etkilediği görülmektedir. Araştırmalar gelişimsel dil gecikmesi yaşayan çocukların annelerinin, normal dil gelişimi gösteren çocukların annelerine göre, çocuklarıyla sohbet ederken daha az zaman harcadıklarını göstermektedir (Hammer, Tomblin, Zhang ve Weiss, 2001). Aynı zamanda başka araştırmalarda ise, gelişimsel dil gecikmesi olan çocukların ebeveynlerinin normal dil gelişimi gösteren çocukların ebeveynlerine göre daha az kelime tekrarı yaptıkları (Conti Ramsden vd., 1995) ve çocuklarının kelimeleri nasıl kullanacaklarına yönelik olarak daha az genişletme stratejisi kullandıkları bulunmuştur (Vigil, Hodges ve Klee, 2005). Bu çalışmanın bu bulguları alanyazını destekler niteliktedir. Buradan hareketle çocuğun kullandığı kelimeleri genişleterek çocuğa sağlanacak olan uygun uyaran ve girdilerin çocuğun dil gelişiminde etkili olduğu, kelimeyi genişleten ebeveynin çocuğun daha fazla sayıda kelime duymasını ve öğrenmesini sağlayarak dil gelişimine katkı sağladığı düşünülmektedir.

Bu çalışmaya katılan annelerin yarıya yakınının çocuklarına isimleri ile seslendiği, tamamının da çocuklarının duygularını ifade etmedikleri gözlemlenmiştir. Erken çocukluk döneminde çocuklar dili öğrenmeye başladıklarında, annelerin çocuğun duygusunu isimlendirmek yerine, duygunun ortaya çıkış nedenleri ve neler yapabilecekleri ile daha ilgili oldukları ve bu konuda konuşmayı tercih ettikleri görülmektedir. Dil, çocuğun ilgi duyduğu ve aklında olan bir şeyin parçası olduğu zaman daha kolay öğrenilmektedir. Çocuğun öğrendiği ve daha sonra kullandığı kelimeler onun duygularının ne hakkında olduğunun kendisine ifade edilmesi ile doğrudan ilişkilidir (Bloom, 1993). Annelerin çocuklarıyla duygularını konuştukları ailelerde yetişen çocukların ilerleyen süreçte, başkalarının duygularını anlama becerilerinin daha iyi olması beklenilebilir. Alanyazında 36 aylık çocuklarla aile içinde duygu

konuşmalarının ne kadar sıklıkla yapıldığını inceleyen bir çalışmada, duyguların daha çok konuşulduğu ailelerde, çocukların, duygularının nedenlerini daha iyi anladıkları bulunmuştur (Dunn, Brown ve Beardsall, 1991). Buradan hareketle, çocukla iletişim halindeyken annelerin kendi duygularını ve çocukla geçirilen zaman içinde çocuğa içinde bulunduğu, yaşadığı duygularını ifade etmeleri, çocuğun duyguyu öğrenmesine ve bu duyguya dair kelimeyi kelime hazinesine katmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kültürel olarak Türk toplumunda kişilerin kendi duygularını ifade etmekten uzak durmalarının (Kağıtçıbaşı, 1982) çocuklarının duygularının farkına varmada ve o duyguları ifade etmede zorlanıyor olmalarını beraberinde getirdiği düşünülmektedir.

Bu çalışmanın bir başka sonucu da çocukla konuşmanın nasıl olacağıyla ilişkilidir. Çalışmaya katılan annelerin tamamının çocukları ile net ve anlaşılır olarak konuştukları, çok az bir bölümünün çocukla konuşurken jest ve mimik kullandıkları, ses iniş çıkışlarına ve tonlamaya dikkat ettikleri görülürken diğer yandan tamamına yakınının ise konuşurken jest ve mimik kullanmadıkları, ses iniş çıkışları ve tonlamasına dikkat etmedikleri gözlemlenmiştir. Çocuklar dili, kendileri tarafından başlatılan ve yönlendirilen konuşmalardan ziyade yakın çevresinde yer alan yetişkinlerin konuşmalarından daha kolay öğrenirler. Yavaş yavaş, tekrarlayan, açık ve anlaşılır konuşma, bazı kelimeleri ifade ederken abartılı tonlamalar ve konuşma sürecinde tekdüzelikten ziyade ses iniş çıkışlarının yapılması çocuğun dili öğrenme sürecinde önemli öğelerdir (Fernald, Taeschner, Dunn, Papousek, Boysson-Bardies ve Fukui, 1989; Tamis-LeMonda ve Bornstein, 1991). Erken çocukluk döneminde oyun, çocuğun sosyal gelişiminin yanı sıra dil gelişimine de yardım etmektedir. Çocuk oyuna katıldığı zaman farklı konuşma kalıpları ve ses iniş çıkışları olan ifade edici tonları deneyimleme ve kullanabilme fırsatıyla birlikte, iletişimini de geliştirme imkânı bulacaktır. (Brand vd., 2002; Dennis ve Stockal, 2014). Fernald vd., (1989) anne ve babaların çocuklarıyla olan konuşmalarındaki vurguları incelemişlerdir. Çalışmanın sonucunda, çocuğun ilgisinin çekilmesi, dikkatinin düzenlemesi ve dili anlamayı kolaylaştırmak için, ebeveyn ve çocuk arasında yapılacak olan konuşmalarda ses iniş ve çıkışlarının olması (tonlamaların) önemine işaret edilmiştir. Bu çalışmanın bu bulguları alanyazını destekler niteliktedir. Erken çocukluk döneminde anne ve çocuk arasında oyun ortamında annenin olumlu duygusal ifadesi başka bir deyişle, abartılı jest mimik yapması, ses tonlamalarını kullanması çocuğun da duygusal ifadesinin olumlu olmasına yardımcı olabilir. Buradan hareketle, çalışmaya katılan annelerin çocuklarıyla konuşmalarında ses iniş çıkışlarına dikkat etmemeleri, seslerini tonlamamaları, jest ve mimik kullanmamaları, çocuklarıyla konuşmanın nasıl yapılacağına dair bilgi eksikliklerinden kaynaklanıyor olabilir.

Sınırlılıklar

Çalışma örneklemini, gelişimsel olarak konuşma gecikmesi tanısı olan 36-48 ay aralığındaki çocuklar ve bu çocukların annelerinden oluşmaktadır. Genel olarak örneklemin küçük olması nedeniyle elde edilen bulguların genellenebilirliğini sınırlandırmaktadır. Ayrıca oyunun belirli bir süre boyunca, önceden

belirlenmiş oyuncaklarla ve önceden belirlenmiş bir yerde -yarı yapılandırılmış bir ortamda- oynanması, bazı annelere yapay bir ortam gibi gelmiş olabilir. Bu durum annelerin oyun ortamındaki doğal performanslarını etkilemiş olabilir. Kişilerin kendilerini gözlemliyor hissetmeleri de oyunun ve ilişkinin doğal akışını bozmuş olabilir.

Sonuç

Sonuç olarak, bu araştırma, gelişimsel dil gecikmesi tanılı çocuğu olan annelerin oyun ortamındaki becerilerinin geliştirilmesi ile anne ve çocuğun karşılıklı etkileşimine, iletişimine ve ilişkisine dikkat çekilmesi konularında var olan alanyazını genişletmektedir. Sonuçlar gelişimsel dil gecikmesi ile ilgilenirken anne ve çocuğun arasındaki iletişim ve etkileşimin çocuğun dil gelişimine doğrudan etki ettiğini ve bu durumun göz önüne alınması gerektiğini göstermektedir. Anne ile çocuğun etkileşimi temelinde annenin çocuğun iletişim kurma çabalarına karşı ilgili olması ve çocuktan gelecek olan ipuçlarına hassasiyet göstermesinin, çocuğun dil becerilerinin gelişimine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Anne ve çocuk arasında ilişkinin, iletişimin ve etkileşimin kurulup sürdürülebilmesi için en önemli fırsatın oyun yoluyla sağlanabileceği kabul edilebilir.

Çalışmanın sonucunda şu öneriler sıralanabilir. İlişki ve etkileşim çift yönlü bir etkinliktir. Anne ve çocuğun ilişki başlatma ve sürdürme çabalarının birlikte değerlendirilmesi bağlamın açıklanması açısından önemli olabilir. Bu çalışmada ilişki ve etkileşim sadece annenin çocuğu ile olan boyutuyla ele alınmıştır. Sonraki çalışmalarda anne ve çocuğun karşılıklı olarak ilişki ve etkileşim düzeylerine bakılabilir. Ebeveynlerin iletişim becerilerini geliştirecek programlar hazırlanabilir.

Dil gelişim becerilerinin farklı birçok faktöre bağlı olarak değişiklik gösteren karmaşık bir süreç olduğu bilinmektedir. Konu ile alakalı olarak bu değişkenlerin de dahil edildiği daha büyük örneklem grupları ile çalışmalar yapılabilir.

Ebeveynler, çocuklarının oyununa yön vermekten ziyade, çocuklarının oyun etkinliğine yön vermelerine fırsat sağlamalı ve bu fırsatın neden önemli olduğu konusunda bilgilendirilmelidir.

Gelişimsel dil gecikmesi tanılı çocuklarla çalışan alan uzmanlarının programlarını yapılandırırken oyunu da dahil etmeleri önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Alston, E. & James-Roberts, I. S. (2005). Home environments of 10-month-old infants selected by the WILSTAAR screen for pre-language difficulties. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 40 (2), 123-36. <https://doi.org/10.1080/13682820400006861>.
- Amerikan Psikiyatri Birliği (2014). *Ruhsal Bozuklukların Tanısal Ve Sayımsal El Kitabı (dsm-5), Tanı Ölçütleri Başvuru Elkitabı*. (Çev. Koroğlu, E.) Ankara: Hekimler Yayın Birliği. (Özgün çalışma 2013)
- Baldwin, P. & Fleming, K. (2006). *Teaching literacy through drama creative approaches*. London: Routledge Falmer.

- Bannard, C., Klinger, J. & Tomasello, M. (2013). How selective are 3-year-olds in imitating novel linguistic material? *Developmental Psychology*, 49 (12), 2344–2356.
- Baumer, S., Ferholt, B. & Lecusay, R. (2005). Promoting narrative competence through adult-child joint pretense: Lessons from the Scandinavian educational practice of playworld. *Cognitive Development*, 20 (4), 576–590
- Beitchman, J. H. & Brownlie, E. (2014). *Language Disorders in Children and Adolescent*. Boston: Hogrefe Publishing.
- Bettio, C.D.B., Bazon, M. R & Schmidt, A. (2019). Risk and protective factors for language development delay. *Psicol. Estud.* 24. Doi: 10.4025/1807-0329e41889. Accessed 23.01.2023
- Bloom, L. (1993). *The Transition From Infancy to Language: Acquiring the Power of Expression*. Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/CBO9780511752797>. Accessed 25.11.2022
- Bloom, L. (1998). *Language acquisition in its developmental context*. *Handbook of Child Psychology: Vol. 2, Cognition, Perception, and Language*, 309-370. John Wiley & Sons, Inc.
- Brand, R. J., Baldwin, D. A. & Ashburn, L. A. (2002). Evidence for 'motionese': Modifications in mothers' infant- directed action. *Developmental Science*, 5 (1): 72–83 <https://doi.org/10.1111/1467-7687.00211>. Accessed 27.12.2022
- Conti-Ramsden, G., Hutcheson, G. D. & Grove, J. (1995) Contingency and breakdown: children with SLI and their conversations with mothers and fathers. *Journal of Speech and Hearing Research*, 38(6): 1290–1302.
- Cohen, L., Manion, L. & Morrison, K. (2007) *Research Methods in Education. (8th. Ed.)* New York: Routledge.
- Dennis, L. R. & Stockall, N. (2014) Using play to build the social competence of young children with language delays: Practical guidelines for teachers. *Early Childhood Education Journal* 43(1): 1-7.
- Dunham, P. J., Dunham, F. & Curwin, A. (1993) Joint-attentional states and lexical acquisition at 18 months. *Developmental Psychology*, 29 (5): 827–831.
- Dunn, J., Brown, J. & Beardsall, L. (1991) Family talk about feeling states and children's later understanding of others' emotions. *Developmental Psychology*. 27 (3): 448-455.
- Fernald, A., Taeschner, T., Dunn, J., Papousek, M., De Boysson-Bardies, B., & Fukui, I. (1989). A cross-language study of prosodic modifications in mothers' and fathers' speech to preverbal infants. *Journal of Child Language*, 16(3), 477-501. doi:10.1017/S0305000900010679.
- Gardner, F. (2000). Methodological issues in the direct observation of parent–child interactions: do observational findings reflect the natural behavior of participants? *Clinical Child and Family Psychology Review*, 3 (3): 185–198.
- Guralnick, M. J., Neville, B., Hammond, M. A. & Connor, R. T. (2008). Mothers' social communicative adjustments to young children with mild developmental delays. *American Journal on Mental Retardation*. 113 (1): 1-18
- Hammer, J, Tomblin, B., Zhang, A. L, & Weiss, C. (2001). Relationship between parenting behaviours and Specific Language Impairment in children. *International Journal of Language and Communication Disorders*, 36 (2): 185-205.
- Hart, B., & Risley, T.R. (1995). *Meaningful Differences in the Everyday Experience of Young American Children*. Brookes Publishing.
- Hirsh-Pasek, K., Adamson, L. B., Bakeman, R., Owen, M. T., Golinkoff, R. M., Pace, A., Yust, P. K., & Suma, K. (2015). The Contribution of Early Communication Quality to Low-Income Children's

- Language Success. *Psychological Science*, 26 (7), 1071–1083. <https://doi.org/10.1177/0956797615581493>
- Hoff, E. (2006). How social contexts support and shape language development. *Developmental Review* 26 (1): 55-88 <https://doi.org/10.1016/j.dr.2005.11.002>.
- Hoff, E. & Naigles, L. (2002). How children use input to acquire a lexicon. *Child Development*. 73(2), 418–433. <https://doi.org/10.1111/1467-8624.00415>.
- Hurtado, N, Marchman, M. A. & Fernald, A. (2008). Does input influence uptake? Links between maternal talk, processing speed, and vocabulary size in spanish-learning children. *Developmental Science* 11 (6): 31-39.
- Huttenlocher, J., Haight, W., Bryk, A., Seltzer, M. & Lyons, T. (1991). Early vocabulary growth: Relation to language input and gender. *Developmental Psychology*, 27(2), 236–248. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.27.2.236>.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1982). *The Changing Value of Children in Turkey*. Yayın no 60-E. Honolulu: East-west Center.
- Krippendorff, K. (1995). *On the Reliability of Unitizing Continuous Data*. *Sociological Methodology*, 25: 47-76. <https://doi.org/10.2307/271061>.
- Krippendorff, K. (2004). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology*. (2nd ed.) Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krippendorff, K. (2011). *Computing Krippendorff's alpha reliability*. http://repository.upenn.edu/asc_papers/43. Accessed: 12.08.2022
- Law, J., Boyle, J., Harris, F., Harkness, A. & Nye, C. (2000). The feasibility of universal screening for primary speech and language delay: Findings from a systematic review of the literature. *Developmental Medicine and Child Neurology*, 42 (3) :190–200.
- Letts, C., Edwards, S., Sinka, I., Schaefer, B. & Gibbons, W. (2013). Socio-economic status and language acquisition: children's performance on the new Reynell developmental language scales. *International Journal of Language and Communication Disorders* 48 (2): 31–14 DOI: 10.1111/1460-6984.12004.
- Lillard, A. S., Lerner, M. D., Hopkins, E. J., Dore, R. A., Smith, E. D., & Palmquist, C. M. (2013). The impact of pretend play on children's development: A review of the evidence. *Psychological Bulletin*, 139(1), 1–34. <https://doi.org/10.1037/a0029321>.
- Mastergeorge, A. M. (2013). Speech and language disorders in childhood: A neurodevelopmental perspective. In R. L. Hansen & S. J. Rogers (Eds.), *Autism and other neurodevelopmental disorders*. 257–282. American Psychiatric Publishing, Inc.
- Mclaughlin, M.R. (2011). Speech and language delay in children. *American family physician*. 83 (10): 1183-1188.
- McLeod, S., McAllister, L., McCormack, J., & Harrison, L. J. (2014). Applying the World Report on Disability to children's communication. *Disability and rehabilitation*, 36(18), 1518–1528. <https://doi.org/10.3109/09638288.2013.833305>.
- Norbury, C. F., Gooch, D., Wray, C., Baird, G., Charman, T., Simonoff, E., Vamvakas, G., & Pickles, A. (2016). The impact of nonverbal ability on prevalence and clinical presentation of language disorder: Evidence from a population study. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 57(11), 1247–1257. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12573>
- Norbury, F. C. & Paul, R. (2015). Disorders of speech, language, and communication. A. Thapar, D. S. Pine, J. F. Leckman, S. Scott, M. J. Snowling, E. Taylor (Ed.) *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry*. (6th ed.) 683-701 West Sussex, U.K. John Wiley & Sons, Ltd.

- O'Brien, M. & Nagle, K. (1987). Parents' speech to toddlers: The effect of play context. *Journal of Child Language*, 14 (2): 269-279.
- Rescorla, L. & Fechnay, T. (1996). Mother-child synchrony and communicative reciprocity in late-talking children. *Journal of Speech and Hearing Research*, 39 (1): 200-208. <https://doi.org/10.1044/jshr.3901.200>.
- Roberts, M. Y. & Kaiser, A. P. (2011). The effectiveness of parent-implemented language interventions: A meta-analysis. *American Journal of Speech Language Pathology*, 20 (3): 180-199. [https://doi.org/10.1044/1058-0360\(2011/10-0055\)](https://doi.org/10.1044/1058-0360(2011/10-0055)).
- Saletta, M. & Windsor, J. (2015). Communication disorders in infants and toddlers. C.H. Zeanah Jr. (Ed.). *Handbook of Infant Mental Health*. (4th ed.) 338- 349. New York, The Guilford Press.
- Santrock, J. W. (2014). *Yaşam Boyu Gelişim* (Çev. Ed. G Yüksel) Ankara, Nobel kitabevi.
- Sénéchal, M. (1997). The differential effect of storybook reading on preschoolers' acquisition of expressive and receptive vocabulary. *Journal of Child Language*. 24 (1): 123-138.
- Shafer, V.L & Garrido-Nag, K. (2007). *The Neurodevelopmental Bases of Language*. E. Hoff and M. Shatz (Ed.). Blackwell Handbook of Language Development. 21-46 Oxford. Blackwell Publishing Ltd
- Siu, A. L., & US Preventive Services Task Force. (2015). Screening for speech and language delay and disorders in children aged 5 years or younger: US Preventive Services Task Force statement. *Pediatrics*, 136(2), e474-e481. <https://doi.org/10.1542/peds.2015-1711>. Accessed: 11.11.2022.
- Tamis-LeMonda, C. S., & Bornstein, M. H. (2002). Maternal responsiveness and early language acquisition. In R. V. Kail & H. W. Reese (Eds.) *Advances in Child Development and Behavior*, Vol. 29, 89-127. Academic Press. [https://doi.org/10.1016/S0065-2407\(02\)80052-0](https://doi.org/10.1016/S0065-2407(02)80052-0).
- Tamis-LeMonda, C. S., & Bornstein, M. H. (1991). Individual variation, correspondence, stability, and change in mother and toddler play. *Infant Behavior and Development*, 14 (2): 143-162.
- Tamis-LeMonda, C. S., Baumwell, L., & Kuchirko, Y. (2014). Parental responsiveness and scaffolding of language development. P. J. Brooks, V. Kempe, V. (Ed.) *Encyclopedia of Language Development*. 429-431. DOI:10.4135/9781483346441. ISBN: 1452258767.
- Tamis-LeMonda, C. S., Kuchirko, Y. A., Escobar, K., & Bornstein, M. H. (2019). Language and play in parent-child interactions. M.H. Bornstein (Ed.) *Handbook of Parenting*. Vol. 5. The Practice of Parenting. (3rd ed.) 189-214 New York, Routledge.
- Thorpe, K., Rutter, M., & Greenwood, R. (2003). Twins as a natural experiment to study the causes of mild language delay: II: Family interaction risk factors. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*. 44 (3). 342-355.
- Tomblin, J. B., Records, N. L., Buckwalter, P., Zhang, X., Smith, E., & O'Brien, M. (1997). Prevalence of specific language impairment in kindergarten. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 40(6) 1245- 1260. <https://doi.org/10.1044/jslhr.4006.1245>.
- Vigil, D. C., Hodges, J., & Klee, T. (2005). Quantity and quality of parental language input to late-talking toddlers during play. *Child Language Teaching and Therapy*, 21(2), 107-122.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.
- Welch, E., Fees, B., & Murray, A. D. (2003). Parent-Toddler play interaction and its relation to the home environment. *Undergraduate Research Journal for the Human Sciences*. Vol 2. <https://publications.kon.org/urc/welch.html>. Accessed: 11.11.2022.
- Whitebread, D. (2012). *The Importance of Play*. University of Cambridge. April: 1-55.

- Wood, E. (2010). Developing integrated pedagogical approaches to play and learning. In P. Broadhead, J. Howard and E. Wood (Ed.), *Play and Learning in the Early Years*. 9-25. London: SAGE Publications.
- Zimmerman, F. J., Gilkerson, J., Richards, J. A., Christakis, D. A., Xu, D., Gray, S., & Yapanel, U. (2009). Teaching by listening: the importance of adult-child conversations to language development. *Pediatrics*. 124 (1) 342–349